

САНА ОЛОХ

ЧУРАПЧЫ
УЛУУХУН
ХАЙНАТА

ХАЙНАТ
1991 СЫЛ АЛТЫННЫ
18 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

№ 59 (7856). ☆ 1995 жыл ыам ыйын 18 күнү. Чептээр. ☆ Санаата—146 солкубай 15 харчы

«ТӨРҮӨХ—95»

Эрдэтээни төрүөх — өлгөм үүт чинчитэ

Өссө ааспыт жыл күһүнүгүттэн улууска сүтэ-сүтэ атыллар киһи сир арыта арай чакырда-га быстыбат дэн буолар. Ол биллэн турар, үүт-ас ынарыттан. Тустаахтарга, бааһынайынан бар-быт нэһилиэккэ, киһи үтүө-үлэһит дьону аатыгар бу—дьоһунаах реклама.

Ити туохтан-хаанынан силлээрин-мүтүнтээрин бэйэлэриттэн, миэстэттэн билсиргэ санааныбыт.

—Кырдык арыны астым олорбут.—дир бу нэһилиэк баһылыга, Эрилин Эристин аатынан бааһынай хаһаайыстыбаларын ассоциациятын председатели А. М. Кириллин.—Онуоха бэйэлэриттэр арым сыага баара улахан оруоллаах. Итиннэн, мамытынан үтүү бааһынайдарга, чааһынай ыаллар-тан тэниһин тутабат. Дьон туттарар, сүөһү-ас да төрөөтө. Агардас бааһынай хаһаайыстыбаларыгар биэр 220-ча ыанньык ынахтан 153-һэ төрөөтө. Билигин күнүгэ 1.2 тонна үтүү туттараллар. Кипилэ-ри сэргэ 80-ча бириднэлээн ыаллар үүттэрэ эбил-лэр.

Баһылык итинниг сүдүргү эппиэтин тэниһин, кө-лөтүн көпчиргитэр көрдөөбүн. Холобур, ити «ынах төрөөтө», «үтүү тутабат» эбэтэр «арылыбыт» диирэ онук этэн көсөпүг курдук буолбатах, ол кэтэх өртүгэр элбэх төрөөһүн үлэ турдаа. Билэ-бит эбэт, эи-үүт комбината кыһынын тоң үтүнүн тутта сыздаан баран, билигин иһин заводка, атын да арым сыматтарыгар үтүү күнүгэ тутар буолтун. Ол эрэри Хатылыттан 2 бөтүн, Хонтоботтон 1-дик, Одьулууттан 5-тик центнер үтүү тутууларыт, Болтоботтон килэ да үтүү-сүөбүн туһунан көмбө-нат бу сөсүрүтүүгэ дааннайдарын. Ол көмбө Ча-кырга үтүү тоннаттан тахсыбыт. Иккис холобур, Үгүстэргэ ынах төрөөһүнэ ороһулаата. Оттон ман-на ынах 69 бырыһыана хайы-үйөүгэ төрөөбүт эбэ-тэр үс ыанньык иһинтэ.

—Үс техник-осеменатордаахпыт.—дир Афана-сий Михайлович.—Сизмаллар дьэһэлэрдэхтэр. Баа-һынай хаһаайыстыбаларын тус-туһунан болхотон үлэлиилэр. Чааһынай ыаллар сүөһүлэриттэр өссө биэр осеменаторы булуохтаахпыт. Үлэлэһибит эрэ-

ри, киһи көстө иһин. Үлэһиттэр туттарыллар үү-тэн бырыһыаннаах хамнастаналлар. Ынах эрдэ-лэн уулаһыта, төрөөһүнэ—техник-осеменатордар үлэлэри.

Дьэ, оһон, чакырдаах ынах маассабай төрөө-үгэ биллгин үгэннэн турар көстө. Үүт-ас да онук туттарыллар. Миэстэттэн арым сыага төрдүлөр. Маастар Т. Н. Михайлова—улууска биэр тарбахха баттанар уһундук, хаабаһаабаах үлэһит спе-циалист. Биэр лабораторияхтар. Чааһынай, бааһы-най үтүү тэниһи тутар, онук күнүгэпүт эбит. Өссө суол мөлтөдөр үтүү Хадаартан эмнэ аралал-лар. Үтүү туттарыыга, ордук чааһынайдары иһа-риэстиир сыматтан, хардарыта утары аахсыны кил-лэрибиттэр. Ол эбэтэр үтүү иһин арымын ыаллар, ону тэнэ дотация үбө, бааһынайдарга курдук, тэн-гэ кэлэр. Бу кэллн чааһынай сектортан күнүгэ 2-лин центнер үтүү киирэрэ онтон. Аны бу сотору-таабыта арай дотация 30 бырыһыан уу харчы-нан ылан үлэһиттэр. Ити—абаансан. Сыл-лаары туттарыллыахтаах, дуогабардаспыт үтүүгэ эр-дэлэн төлөбүр. Контракция дуогабарынан ити-үүтү туттарыыга элбэри быһааннаабыт хаһаайы-стыба дотация үбүттөн тиксэр бырыһыана да ула-хан. Маны таһынан уматык-оһууох матырыаалла-рын ыһыга ол эмнэ биэр бастакынан учуоттанар. Дьэ, иһилэр дьону хамсаппытар.

Бааһынай хаһаайыстыбаларга техсуолар, бириднэ-лэр 15-20 киһилээхтэр. Улаханнар, Олортон бө-дөһүгө «Маарысчан» (салайачы М. М. Кирил-лин), «Туоралдык» (И. П. Данилов) уонна «Ча-кыр» (И. В. Ануфриев) хаһаайыстыбалары. Быйы-гы сылга хаһаайыстыбалар 365 тонна, оттон чаа-һынайдар 80-ча тонна үтүү туттарарга дуогабар-даспыттар. Бу былырын баччаларга эрэ бааһы-найынан барбыт төгүрүк сыларын сана туолар дьонго кыаптаһыннаах сорук.

—Сорохтор курдук миэстэттэн арым сыага-ны бэйэ нэһилиэк иһинэн ылан үлэһиттэргэ туох санаа-лаахпыт, сии эргичи көрүгэ, төрүнэ олорор дьон?

КҮНДҮ ААБААЧЧЫ!

«Сага олох» хаһыакка
1995 сыл
иккис агарыгар
суруттарга тиэтэй!
Санаата 6 ыйга—
31800 солк.

—Ыйытабын баһылыктан.

—Бородууксуйаны тутууну, атаһыны сэргэ баһылыгы тоһору ыларга билигин балаһыт суох. Чуолаан, баабыт эппиэттээбэт. Холобур, арым сыага эргэрдэ. Быйылгы сылга сагааны тутарга бы-лааһыга киллэртэрибит. Пилорамада кайы эрбэ-тэн үлэтин сагалымы туруохтаахпыт.—хардарар Афанасий Михайлович.

Үлэ, төрөөһүн итинэн эрэ мунгурдамат. Сага үүмүт хаһаайыстыбанын сезонга сайыллытааһын, оттоохун күүтэр. Холобур, бу ый ортотуттан ха-һаайыстыбалар кыттыһан икки бостуунка субанс-ры туттаран, үгэс курдук. Хондуга уонна Эбэ-дэ мөччирөөгө таһаарыахтаахтар. Сайылыктары эмнэ туһанар быһааннаахтар. Барыта түөрт сиринэн са-йыллыахтара. Уопсайынан, сезон бу үүтүгүннээх көмүгэр урукку коллективнай үлэ төрөөһүнүтэн аккаастамат быһааннаахтар. Былырынныттан уратылар дьон тус-туһунан хаһаайыстыбалар кыт-тыһан тахсыахтара, этиллибитин курдук, билигин-тэ бөдөг хаһаайыстыбалар. Иккиннэн, былырын таһаарыстыбаттан сага мүчүрүйбэнэр, онтон хаа-лыт нэһи-күүһү төлөһүгө бааһынайдарга үүһэ-быһаан түһэрибиттэр. Ол быйыл суох. Тугу киллэ-риминнэтэрэ бэйэлэрин дохуоттара буолуо. Ыһага, тус бэйэлэрэ өскүстүбүт дуогабардаах бородууксуу-ларын иһин үлэһиттэр.

Кыстыгы инэ-дьада суох туорабыттар. Оттоох-аһылыктаах буоланнар уонна хаһаайыстыбанын фор-мата уларытан, бородууксуйа да ыһылыбыт. Кы-лаабынаа, дьон-сэргэ наһарыйыаһынаа, үлэ-дэ иһэрэстээгэ көстөр-биллэр. Ол туһунан бу баһы-лыктара, ассоциацияларын председатели уруттан бэлэтиир. Сыгы турута да куһагана суох, төрөөн эрэллэр. Оттон ынах сүөһү туругун, төрүүбүн, ыһылар бородууксуйатын билигин.

Аны нэһилиэк үлэһит дьону эмнэ эти, өлгөм үтүү кэтэһэр, оттуур-мастыыр мөччиргэ ыйдара күүтэлэр.

С. СМЕРНИКОВА.

БҮГҮН—МУЗЕЙДАР ААН ДОНДУТААБЫ КҮННЭРЭ

ХАС БИИРДИИ ЭКСПОНАТ— ИСТОРИЯ КЭРЭҕИТЭ

өрбүт сунг соруота. П. А. Васильев үрүк көмүс ханга ытаргата, Арыыдаах оскулатын учуутала Е. И. Барашков салалтатынан үөрэнээччилэр уһа-мыт талкылар, турку сыарбалар, чаачар саалара киирдилэр. Маны таһынан суруйааччылар бэйэлэрэ суруктаан-бичиктээн балхаттабыт киһилэргэ элбэх, Быйылгыттан хас бириднн экспонатка картотека оһорон арабит.

Музей иһэр-үрөтөр киһи быһытынан оруола улаатыта киһи ытар маассабай, научнай-чинчи-лэр үлэлэрин кытта ыһа ситимнээх. Ол иһин араас саастаах, иһэрэстээх дьону хабаан эскур-сийлары төрүннээ болдомтобутун уурабыт. Ааспыт сылта 1941 үөрэнээччинн хабаан 73 экскурсия ыһ-тыллыбыта. Дьон болдомтобутун тардан үтүс киһини сырыттыһаары ый аабы быһытаах төрөйбөт.

Быйыл үлэһит, сүрүннээн, ыанньык 50 сылыгар ааһта. Элбэх эдэр иһэрэстээх уһуһбут поруот маастара, сирин осдообото А. И. Ноговицына, с-рин кыттыһааһа художник П. Т. Карсаяев ту-таах быһытааһына тариллэн үлэһиттэрэ. Уран тарбахтаахтар оһоһууттарын көрүү эһиэ манна мытыллыбыта. Саха бичилилээх суруйааччыта В. С. Соловьев—Болот Боотур төрөөбүтэ 80 сылын ту-ларын уонна Кыайы 50 сылын бэлэтиэн «Кыа-йы сырдык дьаралыга...» дьон ааттаах Чурапчы

буоһун суруйааччыларыгар аналлаах быһытааһына оһордубут. Гвардия лейтенана Егор Додордуурап кыһаа оһоһун көрдөрөр экспозиция кырдыаас пе-дагог М. Г. Пермякова хаһыан булбут матыры-бааларын оһоһулуна. «Фронтан суруктар» опера-цияда үлэһит, 150-тан таһа буорах сыттаах су-ругу улуустаах архива ксерокопиялаабыт. Бы-һылыттан садалаан Д. П. Корнин аатынан спортно-най интернат-оскуола «Арчы» комплексы кытта сөһүөһөн нөһө сылдаар быһытааһына төрөй-дүт. Бу үлэни салгыи көнөтөн ытар баһылаахпыт.

Билигин общественной көмөлөһөөччүлэригинэн олохтоох кыраайы үөрэтөөччилэр буолаллар. Ала-дартан учуутал В. Г. Слепцова Вахсы олоххоһуу-тарын туһунан ахтыы хомуйан туттарыта, билигин 1947—1948 сс. Болот Боотур салалтатынан Чу-рапчы орто оскулатын кыраайы үөрэтэр экспеди-циятыгар сылдыһытын туһунан суруйар. Хатылы-га Комсомол албан аатын музейын торуттабыт фронтовик Н. С. Соловьев А. А. Саввин оһоһор, үлэ-тигэр сыһыаннаахха дьарыктанар. Киһи хомуйбут матырыбааларын уонна сэдэх хаартыскалары чо-көтөн музейга быйыл саас биэрда. К. К. Пермяков Боотуруускай улууска үөрэх тэһийинитин чинчийи-гэ ылсан иһингэ таһаартарда. М. Г. Пермякова снайпер Е. Додордуурап туһунан булбут матыры-бааларын Хатылытаагы музейга уонна билигин экспозициябытыгар туттарда.

Түмүккэр Музейдар аан дойдутаагы күннэринэн бары көмөлөһөр, өйүүр дьоммутун эрдэлэһибит.
Ранса СИБИРЯКОВА;
Чурапчытаагы история уонна этнография музейын директора.

Музей поруот материалнай културатын сэрис-лэтинэн буолар. Билигин музейыт Чурапчы орто ос-кулатын иһинэн В. С. Соловьев—Болот Боотур то-руттабыт кыраайы үөрэтэр музейын баһыгар 1948 сыллаахха тэриллибитэ. Маннайгы директо-рынан краевед А. А. Саввин—Өндөрүүскэ Саабын үлэһитэ. Музей улуус олоһун-дьаһадын, исто-риятын уонна этнографиятын киһини хабаан көр-дөрөр научнай киһи буоларын туһугар үтүс сыра-тын биэрбитэ. Ол курдук, археологическай хаһы-ларе тэһэ экспонаты хомуйар үлэни киһини ыһ-тыта.

Бүгүгү туруунаа 3714 экспонат баар. Ити хас биридннэ иһэрэстэр киһигэ киллэриллэр, иһи хаһы, хантан булан эбэтэр туһунан оһорой туттарбета сиилини суруллар. Ол да иһин хас бириднн экспонат бэйэте туһа историялаах, киһи-ни көрөхсүтөр көмөһүнээх. Холобур, «А. А. Сав-винтан 1949 с. ыһарда» эбэтэр «Михаил Додордуу-рап 1956 с. биэрда» дьон суругу, аһы, иһи долгу-на аахлат буолуой?

Быйыл саас Кыайы 50 сылын көрөс сэрин, үлэ-иһэрэ В. В. Верховцев сэрин сылларыгар бүт-үүн байыаннай үөрөхтөөһүнүгэ туттуллубут кур-гэ иһиллэр аһаа бородууксуйаах мас гранатаны ар-дан туттарда. Ону кытта байыаннай үөрөхтөөһүн туһунан сиилини ахтыы суруйбутун музей архивы-гар биэрда. Уп-харчы таһа даһаан кырымычыгыт иһин, кэллннн сылга музей фондатыгар дархан уус С. Д. Дьячковскай мельхиортан оһорбут иһа-кэһин иһиллэрдэр, биллэнлээх мүөсүт К. К. Коле-сов чөлүбүт оһоһуутара, өбүгэлэриг умулдан эрэр дьарыктарын сөргүтөөччү А. С. Кривошапкин

«Сэрим, сүт, ыар тымын сурах хоту несибөтөх-
пиг. Үүрэн-түрүйэн хоту дойдуга кыдыабыт аймах-
билэ дьоммут харахтарын уутун илэ көрбүппүт.
Биир илюоска уу маамаан хаабы миньитэһин бил-
башпиг. Сирэйдэрэ эсипиг, харахтара өспүт, унуох-
тирин буолбут кырдыабастар, кыра өбүлөр хоргууан
өлбүттэрин, салааскыра соһон-сыһаң таһааран көм-
үтэ буоларбыт. Байыбат даҕаны кырын дуомун
эра хастаан икстипир нимхит аттыгар охтуох айы-
лаах этибит...». Инньэ дэһэ олорор буолааччылар
пенсилларын сыһыны ылан олорор кырдыабастар,
Советскай былаас саастымылаахтара, баассабык пар-
тия нийпит үлэ эра дииһ баран саастарын тухары
муннука ытаабыт муннаахтар—көдхөз ники атах-
таах көдүүр оҕустара.

Бастакы, ижис мурстары тэгэ педучилищени бышыл бүтэрэр 13 студент уолаттар армияга су- тууспалыы барарга бэбисекэ туһулупут. Училищени бүтэрэн биэр сым учууталлаабыт Григорий Спири- донов уонна кини аймах быраата, учуутал аатын туһулутур докумуону субу аҕай туһуу Петр Спири- донов фашистар буулдьаларыттан тыыннара бысты- бамка эргэдибиттэрэ. Григорий Федотович уга илэтигэр таптарбыт бааһа хас уон сылларга оспок- кэ, соннук сэрии тымныы «бэлэбик» илдьэ «анараа» дойдута» барахтаабыта. Албан аат III степенэ ор- деннаах буюйун уһун сылларга начальнай оскуола директорынан, учууталынан үлэлээбитэ Оттон гвар-

Николай Васильевич итгэлтэй гоёо да хомойдор, баймалтай трибуналга сууттамматарар рядовой Клементовна махтала улахан. Очолорго нууцчлалын билбэт буолан, нырдыгын ныйан таһаарымматар. Ол содулугар биллигээнтэ дээрн Аз дойдуну көмүскүүр сэрин ветеранынан аарыллыбат. Кини демобилизацияланаат да дыонугар Кэбээнгэ тийһэргэ быһаарымнар, дьолго, 1944 сыл сааһыгар колхоһа Сөөтэттэн дойдутугар нөһөн нэлбэт. Кэлээт да, үлэ үөһүгүр түһэр. Бирэгэдийринэн анымыллар, колхоз бырабылсанньатын чиллэннэн талаллар. Ошон колхоһа атабар турарыгар нүүбүн харыстабакка үлэлэр.

Энэбэр сэрхи ветераныгтар Сивцев Александр
Сидоровичид

Күндү жиним—эсим
Кыялымны аркыстанан
Толору дөңлөөх төрөөбүт алааңыгар
Төнчөм, тийгиз калбита.
Алдвархайдаах өлөрсүүнү,
Алдыатыллаах сэринни,
Ама, ким умкутбай,
Ама, ким бидиз суудай!
Умнубаллыт биниги
Эңдэр хорсун бычымыдарын,
Махтаныбыт мөлдөн
Кыялы саллааттарыгар,
Уруй буоллун кыялыга,
Махтад буоллун эңээр!

Саша СИВЦЕВ,
Сыланг оркулаатын алтыс кылаанын үөрэнээччиге.

Студент уюлалтар Иван Захаров, Николай Кардашевский, Николай Кладкин, Николай Максимов 15-с армия штабын харабылдыыр 20-с туспа ротага, онтон фронга сэрин сэбин-сэбиргэлин таһар 356-аналлах чааска сулууспалаан ытык мөстөрүн боруостаабыттара, Сэрин канииттан умчулдубут студениыыр сыдларыи хаттаан эргиппиттөрө, Училищеларын бүтөрөн баран, үөрүү-котүү үктэллэнэн учууталлаан кириэн барбыттара, Николай Максимов хоту оскуола директоры эппиэттээх сүгөһөрдээх ол чэлчэкигэ суох сахтарга биирдэ бүдүрүйөн көрбөккө олбуун суолун ааспытта, Иван Захаров Чурапчыга интернат-оскуолага үдэллир кэмгэр төрөөбүт нуруутун баай фольклорун утумнаахтык хомуууунан дьарыктаммыта, өссө сценаттан түспөт артист буоларын уус-уран дьобурддахтар туссар араас фестивалларынгар, күрөстөһөр конкурстарынгар үгүстүк көрөрбүт, сөһөрбүт, Тулааһах ого саас, ачыктымыр аргыстаах уонна эрой-муң алтысылт студениыыр, салааттыыр сыдлара киин доруубуйатын сиэрэ суох алларыппыттара, Күн сырдыгыи көрбөт гына икки харах сабылларыттан ордук киин барахсагына хара

Тусла бйһаарыылаах өйдөөх санаалаах салаааччыны колхоһун бырабылһанньата урдук үүнүү звеноһун звеньевойунан аныыр. Сэрин кэппиннээди сут-кураан сылларга көлө булуугунаан Бабаба чарайһарын, алаастарын кырдалларын хоруттарын дэһимизини, оруоһу, эбизин өлгөмүк үүнүзэр. Ойтуватын колхозтаахтарга көлөһүн күнүгэр түгээтэллэр, онои инилэр дэ тыһы ыллаллар, өрө тыһыналлар, Николай Васильевичка истигник махтаваллар. Ити сыл килбизиннээх үлэтин иһин медалынан наһарадалаһар. Онон Орджоникидзэ аатынан колхоз 1950 сыллаахха Карл Маркс аатынан колхоһуныта холбоһор. Онои Николай Васильевич бөдөһүбүт колхоз ревизиялыыр комиссиятын председателиһин талыллар. Бу этэ үлө киизэ биринчигэ, уустуга. Уолһаа 21 араас нөрүгүнээх кинигэни үлэлэттэлэрэ. Оттоһунна, ыһыыга-хомуурга туттуллар тый хаһаайыстыбатын холбоһор массывалара, быа-туһах, көлө сызвата, атырдыах жырабыл уо. д. а. мал-сал олорчу учуоттаналлара. Онуука комиссия председателэ итэҕаста-быһараска элэспэттик сыһыаннаһара. Онон колхоз бырабылһанньатын председателин, ыһаабыһай бухгалтерын, биригэдиһирдэти, биһирдизэн колхозтаахтары араас нээмэйдээх төлөбүгэ таһтарара.

Сут-кураан, тардыс 1952 сыллаахха колхоз бы-

Эмнэ нги күн Эрдийн Эрстний мемориальной музей-днэтйгэр санга станд аймагына Онно олох торун толун уурбүт 38, шыргыс толоонуттан эргилдбйт 39 буюунлар хаартыскаатан урууһудаммыт мэтириэттэра туруорулунуулар, Бу үлэни М. К. Кирдлий музейса бэлэхтээбйт кинигэтйгэр баар хаартыскалартан олохтоох оскуола урууһуга, черченнеда учуутала Г. Н. Петров оғордо Григорий Николаевич күһүнгүттэй сыралаһан үлээзэн буюуунлары

Бу синалал кэмпит студенттартан бүгүнгө диэри ордон кэлбиттөр бэлнэйэхтөрө эрэ. Кыайыы 50 сыллаах үбүлүөйүгэр көрсүлэ гүнэрбит буоллар доботторбун ахтан санаан, латтарын ааттаан көрүстээн аат уопутун оттон айах туттарбыт дин бадалаах этибит. Улуу бырааныннык гүһүлэттигэр диэри тийбэтэхтэри — хаарыаннаах быр дойдулаахтарбытын бэйигининник кэккэлэлэ хааман иһэрдин санаан ыларбыт, аттыбытыгар бу үөрөкөтө тураллар диэтэрбит.. Уоскуйан, холкутуян ыларбыт ханык ол эдэр уонна ээин саяаттарбыт араллаах аргыстарын ааттарын танараба үгэр көрүлэ орсууй, симиктин ботутуруу туран.. Эбөбит илин сабатыттан кыһан тахсар аламай күнү көрсө кэлит дуу Николай Дьяконов Чульман бөһүлэттэнтэн, Иван Захаров олохсуйбут кыыс Амман кытылыттан, Николай Кладдин араах Эдэнгөөнтөн, Николай Максимов талым Тааттамыттан! Күүтэ, эрэпэ хаалдым

Чурапчы сэл.

Армилда сэлдэбхыгтар төгө даваны кырдыгын булбатавын ийин. Энэлэх кэмгэ ұла үөһүгтар сырытта, дыоно-сэргэзгэ олоғо тулсарыгтар үгүстүк үлзлэстэ. Билигин 82 саанын туалла. Ол да буоллар, өйө санаата чабдык, 1960 сылтан бочуоттаах сыннаалыгына олодор. Тоғус оғо тапталлаах аҕала, 23 сизэн, 3 хос сизэн ытынтабыллаах энэлэро, дыон-сэргэ ортотугтар дүрүк ытынтабыллыан туһанар. Ааспыт сэрин биір кыттыылаадын, колхознай совхознай тутуу ветеранын олоғо итинниң.

Иван ФЕДОТОВ.

Мань тайман физкультуре учуутала Н. Н. Адамов тэрийинитинэн эстафетада 7 хамаанда кытынна. Оньо үөрэлээччилэр бастаатылар.

Николай Филиппов

**НОРУОТ АЙЫМНЫТЫН
ДЫИЭТЭ НААДА**

Кызыл 50 сыяктар аямат улус уран устан-
дын байыстанын кичиттен буолбут семинарга сыл-
дын, уулар тыдларын-өстөрүн иста олорон итин-
ник санаага калдым.

Чурагчы улууһун уран тирбастаахтарыы түнүү-
дэрэ 60-с сыллартан саҕаламмыта. Онтон 1989 сыл-
лаахха народнай студия аатын ылбыта. Бу отуттан
тахса сыл устата үлэлэбит коллективка дьарыктам-
мыт дьон Художниктар союстарын чилиэннэригэр,
нобуот маастардарыгар тийиз үүнүүлөр. Киинлэр
олуһуктара республика, Союз, тас дойдулар быыс-
талакаларыгар, дьаарбашкаларыгар турдулар. Улуус
таһааллактарыгар киинлэри утумнааччылар баар буол-
дулар.

Майнын коллектив баччаанга диэри бас билэр биэр да муниуга суох, ханна быыс хайааас көстөрү-
ян дыарыктанар. Уонча-сүүрбаччэ кинини түмэр
курууоук ханна баҕарар батан дыарыкканыан сөп
диэххит. Өссө сорохтор «омук дойдутугар тиниэ ба-
ран кыттар аатырабыт да, көрдөрбүккүт баара бил-
либэт» диэн хомурууоуххут. Кырдых уран уустар
үлэлэрэ нэбилланинэ көрүүтүгэр, сыаналыылар ту-
руоруллубаттарын көриэтэ. Сылга биридэ эмит мун-
нах, концерт сабаланыан иһиннэ театр фойетыгар
элбэтэр кыраайы үөрэтэр музей дыһатин сөптөөх усу-
лубууҕа суох хараҕа хоһугар абыйах күн көрүүгэ
турааллар.

Совхозтар, улахан тэрилтэлэр айылчаннар, үлэтэ суох хаалыы үксээтэ. Ол онугар, куһаҥан үчүгэй суох буолбатыгар дылы, совхоз, тэрилтэ үлэтитэн содо булан дьарыктаммакка сылдымбыт дьовурдаах дьон түмүсүнэр, бириднэлээн даҕаны дьовус тэрилтэ тэринэн, байэлэрин оҥоһуктарын атыаалаан, оһон айахтарын ииттинэр суолга киридилэр. Нэҕэлиэн аайы маһынан, тимирийэн, көмүһүнэн уһанар, таһас-сап тигэр, уруһуйдуур дьон үксээтэ. Оһон норуот айымньыта (прикладной искусство) улаханнан кэҥир, сайдар суолга кириэн турар. Бу тобостоох кэми мүлчү туһаакка, норуот талааннаахтарын өссө сайыннарар, кириилэр, улуус эрэ иһинэй хааччахта-

магна, нэг айгээ тахсар услуубуяадарын тэри
лөөххэ. Магн ситийэр туһуттан үлүүс кинигсэр но-
руот аймныһыһыс дынэтин тутуохха клада.

Ити дийэ уус-урай олохторугу туруорарга анаан быһастаһаллар сэллэххэ, турар сирэ дьон-сэргэ сыдыарыгар төбүгастаах, чугас буолуохтаах. Оһук эһиринэн «Аһыллалт» Күлтурэ дьээтин арбаа өртүгэр баар кураанах мистээн латтыам өтэ. Студияда үлэлтн сыдыаммын итинэн студия дьээтин туттараары сир анааһытын билитин да ыдэи турар.

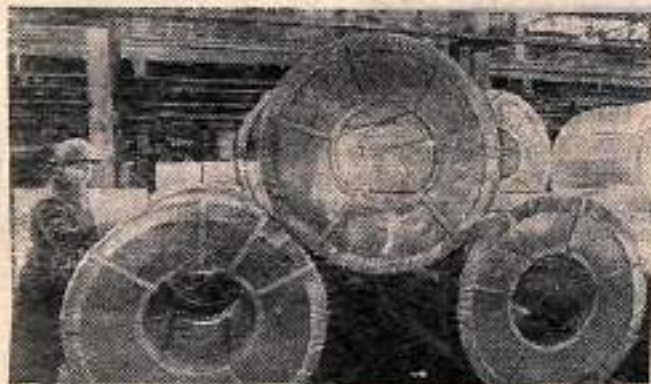
Норуог аймгынхныг дийтэ тэрилдэрэ буолалар, улуус уран тарбахтаахтарын үлэлэрин көрүнгэринэн арааран быыстапкалыыр, дьаарбанканы аукционы тэрийэр, семинары ыытар ымахтааны этибит. Ол улуус култураһай олоһор саргахсийһиги таһаарара саарбага суох. Маны таһынан, Чурапчы эрэ буолбана, илти эгэрдээһи улуустар уустарын, алмааны кырыыллыыр уонна ювелиррия заводтарын боро-дуусунааларын түмэн көрдөр, аукционныыр, атытутуу дьаарбанкатын тэрийэр кинниһиэ бүдүрүөх этэ. Эргиччи үлэлиир быыстапкалыыр саалатаах буоллахытына, үлэ былаанын эрдэттэн өгүстөн, бэчээт, радио уонна телевидение нөнгүө ректамалаан, республика тас өртүттөн тийэс кээлэлэрин ситиһиэхпит, Ошон бу объект тутуутун «Илин Эгэр» ЭСЗ программатыгар киллэрэн төһөнөн түргэнник хамсатабыт да, соччонон рынок усулдуобуйатыгар балаһымнаны ылан хаалыахпыт.

Чурапчы улууһун курдук республикаҕа, Россияҕа, атын омуктарга тийэ бидлэр албах идэтигит ху-
дожниктардаах улуус Саха сиригэр суох. Ол дьон
айыммыллары, үлэлэрин түһүлүс билини тугу би-
лэбэтигэр? Саатар, биир дейдулаахтарбыт айыммыл-
ларын аҕалан көрдөрөн, кинилэри кытта сибээһи
олохтуурбуп буоллар, олоһорбуп дейдуурдарын та-
һыһынаралларыгар төбөлөөх көмөнү ылыахтара эгэй

Олон улдуусат салайгаачдыла, хэрэнг хэрэхсэн-чилэрэ санаадыг хайнал нонгүе билдэрэн, нигэн-ник кэсэтэн, норуот аймгыгтын дьэтэ олоххо нигэрэнгэр күүс-көмө буолуоххут дьэн эрэнэ са-ныабыл

Роман ПИНИГИН,
Россия Художниктары союзун чилиэнэ

МЕТАЛЛУРДАРГА—
ҮРДҮК НАБАРААЛА

Череповец. Россия бир бодок предиртиягет «Северсталь» АО норуоттар икки ардыларынаагы сибээстэргэ, маркетинга специалисттар Америкада, Европада ыппыт чинчийинлэрин түмүгүнэн «Коммерческой престиж» уонна бастып эргичи маарыкатын иһин» дик норуоттар икки ардыларынаагы табырааданы ыла.

Бүгүн «Северсталь» АО бейэтик бороодууксуятын 80 бырыһыаньтан тахсатын АХШ-ка, Испанияга, Мексикага, Кытайга, Таиланга, о.д.а. дойдугарга атыылыыр. Ордун наадыһынан сотуутаабыта үлэсэ иллэриллэбит «1700» тыһыны прокаткада оҥоһулар сортовой прокат туһанар.

Снимонка: Америкатаабы партнердарга ытытларга бэлэмнэммит тынны ыымаанан оһоһуллубут динэ.

(РНТА—ССТА).

ВЕТЕРАН БИРИЙНИГЭР
ЫРЫА ДЫЭРЭЙЭР

Кыяймы үзэ агардаах үбүдүйүн үөрүүтүгэр Му-
гудайга ырыа ыһыада эбилиннэ. Ыам ыйын 9 күнү-
гэр киаһэ 7 чэаска одохтоох Сынныһан кинигэр
иһи төдөрү мустар. Ити сэрби кыттыылаада Е. В.
Петров дьоро киаһэтнэр түмүстүлэр. Биэчэри вете-
ран оҕолоро, аймахтара үбүдээн, төрийэн ыттылар.
Кини бириһингэр ыттылыбыт «Сүрэхтэн сүһүст
ырыалар» конкурсу 5 чилиһинээх жюри сманалаата,
председателлээн улуус бидһилээх мелодия Владимир Колотской аанамыт.

Егор Васильевич оочотоову Кэбэйи оройуонун Сийлэтэтигэр көһөрүлүүгэ киирэн бараан 1943 сыллаахха армияда ыгырылтыбыт. Ол кэмнэ 17 састаах сага чороччу улаатан эрэр уол этэ, уугуогуна бадтарас мөҥү кыайара-кыайбата үбү. Колхоһун икки кийитинин Иркутскайга тийэн баанньыкка сууна бараан тахсан стройбааныга соҕотох буолан хаалбытыттан улаханыңа сөһүбүт, дьонун атын сиргэ мытан көбүспүтүр. Онон Забайкальска сэрэн аттарып алтыс депотугар сулууспалаабыт. Ол сылдьан оһоллоһор, онон балыкхаада киирэр, улуу кэмнэ сурах-садык биллэбэт. Ити иһин төрөппүттэрэ 1944 сыттан 1948 сылга дээрнэ сэрингэ олбүт оһоллох аатыран пенсия ыла олоорбуттар. Иһин 5 сыл сулууспалаан дөйдүтүгэр этэнгэ эрийдэр уонна Нам кыһынын Ирина Атласованы кэргэн ылан Мугудайыгар 1956 сыллаахха көһөн кэлэллэр. Бастаан 10 сыл устата сүөһү иһитинигэр, кэлин 15 сыл Төлөй биригээдэтин биригэдьириинэн үтүө суобастаахтык үлэллэр. Кыра участанна тутах кийиниң буолар.

Кыргыздар бочуоттаах сынчылаанга тахсан баран, «Сис» баанынай хааайктыбаны таринан, төрөөбүт Дьуодьалы алаанын бас билэн байылыматтык үөрүкөтө одорор

Конкурска бастаны биринчи ырыдаас ырмайт Е. А. Слепцова ылла, эмиз сцена ветерана Д. А. Дьячковой икис, И. Н. Сивцев үнүс буоллулар. Итинн таһынан «Көрөөччүлэр бинирбидлэрэ» биринчи Н. Пухов, «Көхтибэт куолас» биринчи сэрин ветеранын оҕо С. Шепелева ыланар үөрдүлөр-көттүлэр. Биринистэр, атын да тэрээннннэр Е. В. Петров оҕолоро Мария уонна Андрей Варламовтар, Тамара уонна Николай Малышевтар, Анна уонна Дмитрий Петровтар оҕордулар. Түмүн таһаарыллар кэмигэр Анна Петрова «Мелодияларым таай» оон-бууну ытта. Оһио кыйыһылаахтарынан М. Свище-на, Н. Сивцев буоллулар.

Бичгэри олохтоох орто оскуула учуутада П. И. Собанин, ветеран сизингэр Андрей Варламов, Алик Петров салайчн мытгалар. Бу үерүүлэх кизэни бэлэхтэбит, көбүлээһини оёобут Ирина Дмитриевна уонна Егор Васильевич Петровтарга, кинилэр оёолоругар, сизингэригэр барда махтал буолуохтун.

Татьяна ЗАХАРОВА,
«Тизэргэн» методической холбоон салалтанчдын

Фекля ВИНОКУРОВА

САХАБЫТЫН БИЛИНИЭБИН!

Алдархайдаах
Адыарай аһа —
Арыгы обургу,
Амтаннаах мааны ас аатыран
Аалпытын айгыраттыг,
Айылтыбытын аймаатын,
Айммытын алдыаттыг,
Азынныабытын төдлөрдүг,
Аһаабыт дьон
Айдааны тартылар,
Арахсан бардылар,
Үүнэр киһини үтөһэлээтин,
Мааны киһини марбаттыг,
Обону өгдөлүттүг,
Дьахтары дьалкыттыг,
Ииригирэн турдулар,
Иирсэн илгиллүүлэр,
Итириктээһин элбээтэ,
Ииримтийни үксээтэ,
Адыас эһэрдии элбээтэ
Аны «аатырбыт»
Арваа культура,
Видео-порнография
Виллэ-көстө өтөн ширдэ,
Хабардабытыгар түстэ,
Хардыгынаппытынан барда,
Хаарыан ытчаппытын
Хабалара ылла,
Харгыны көрсүбэтэ,

Көнгүл куюнхтаете,
 Күөрчэхтин эргийдэ.
 Ырымнак ытарчатыгар
 Ыбылы ылда,
 Ыксары кууста,
 Ычаныгытын ычанытатта,
 Ава дьоммутун аймаата...
 Хайдах буолуох бэйэбитий,
 Хантаан күүһү ылабытый?
 Хаһан бүтэрин күүттэххэ,
 Хойутаан хаалар буоллубут.
 Бэйэ сирин тутуһуодун,
 Бэйэбитин биллиниэрин,
 Бэйэ аһын аһыарбыт,
 Бэйэ таһаһын таһыаарбыт,
 Оччогуна эрэ ордон
 Омук буолан олоруохлут,
 Оруннаах ойго-санааҕа
 Олохтоохтук киириэхпит.
 Айылҕа оҕолоро буоларбытын,
 Атын айылгылаахпытын санаан,
 Айылҕабытыгар эргиллэн
 Ааттаһан көрдөһөн көрүүбүт,
 Айыы аар Тойон таһарабыт
 Аналбытын-чэпсэһи
 Анааран этиһэбэ, алгыһа,
 Алаһан үрүт күммүт
 Арылыһа тыһыһа,
 Күлүмүрдэс халлааммыт
 Көһүөүрө көрөн кэлиһэбэ,
 Күөх сирэм чэлэһиһэ,
 Көңүл олох эргийһэ.

Уйгу-бийиг буолуода,
Урааҥхай саха уһууога!
 х х х
Саха омур бийигэ
Туймаадада да
Адьыах сымлаабыта
Аара суолга, автобуска,
Этэ мараһымыгка иэллээ дуо,
Сахалыы сананы ончу истиб
Сахалыы сананы сүөргүлүү
 норсул

Хайа баллаас саҥарда,
Дөрүзбинэ дуу?..
Улахан да, кыра мунньахтар
Нууччалыы бараллар,
Пятиминутна онноодор
Нууччалыы саҥарар,
Нуучча тыла көбүрөөс,
Арый ылан көрдөхкө,
Нуучча баара биллибэт.
Хайа да корулу
Саха иһинэ
Сахалыы анаарар—
Айылда ому иһинпат,
Нууччалыы истэн,
Сахалыы алдыритан
Теттору нууччалыыр
Тугун баарас үһүнэй,
Ситимэ быстан хаазаарай,
Омутун умнаарай?
Саха тыатыгар онноодор
Нууччалыы дөгөд буолара.

Оскуолаҥа эмгэ
Үчүгэй өртө—нууччалыы,
Саха тылын үөрэппэт,
Дьэ уонна хантан
Сахабытын биллэбэт?
Үтүмэн элбэх сылларга
Сахабытын багтааннар,
Кыра омун атыран
Айгыраан олордубут.
Көмүспүтүн-алмаасытын
Төрүт саха билбэтэ,
Үөрөммөтө-үлэлэбэтэ,
Тыа киһитэ атырда,
Аһардас изили киһитэ
Талбытынан айбардаан
Байылыаттык олоһор.
Хаһан бу бүтүөрэй,
Ыччаппытыгар туох хаалыа?
Үгүс-элбэх ыччаппыт,
Иинин-тутун билбикээ,
Арытыга умнаһан
Аатын-суолун умунна,
Суолун-төрдүн булбанна,
Синиктээх түрмө уйдаланна,
Уһа палата дьөһнөрө,
Мындырдык үлэлээн,
Тэтимиэх сокустун
Сөлүөх суолу булунаа,
Төрөөбүт төрүт буоргутун,
Дьонигутун-сэргэритин
Кыһа-батын төлөрүтөн
Сөлүөх суолга үтүһүрүтөн

